

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

УДК 94 (477)

о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко

З НОВИХ ДОКУМЕНТІВ ДО ІСТОРІЇ СІВЕРЩИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVII – XVIII ст.) (частина 4)

У публікації представлені віднайдені в архівах документи І. Самойловича, І. Мазепи, І. Скоропадського, Д. Апостола та інших старшин.

Ключові слова: універсал, лист, гетьман, монастир.

Тут ми продовжуємо вводити до наукового обігу документацію XVII-XVIII ст., яка стосується Сіверщини (про наші пошуки в архівосховищах Києва і необхідність публікації документів з історії Сіверщини вже говорилося у попередніх частинах статті).

Тут наводяться тексти 32 документів (5 – у вигляді регестів, причому два з них збереглися саме в такому вигляді), які походять переважно з Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського) (далі – ІР НБУВ). Шість документів походять з архівосховищ Варшави, насамперед АГАД (Архів Головний Актів Давніх у Варшаві). Один документ опублікований за фотокопією, надрукованою у монографії Т. Таїрової-Яковлевої.

Насамперед відзначимо гетьманські і старшинські документи, які доповнюють публікацію «Українського Дипломатарію XVI-XVIII ст.» є зібрання документів еліти козацької України. Тут представлені документи гетьманів України (Павла Тетері, Івана Самойловича, Івана Мазепи, Івана Скоропадського, Данила Апостола) та листів, які їм адресувалися, генеральної старшини (Василя Кочубея), полковників, також керівників антипольського повстання тощо.

Відкриває публікацію лист Павла Тетері до дипломата Речі Посполитої Станіслава Казимира Беньовського 1658 р. (№1) Він важливий уже тим, що засвідчує перебування Тетері (тоді ще переяславського полковника) в Чернігові і, крім того, проливає світло на підготовку Гадяцького мирного договору 1659 р. Наступним, писаним у 1663 р. з Мени, йде лист ніжинського сотника Романа Ракушки-Романовського (автора знаменитого літопису Самовидця) до чернігівського єпископа Лазаря Барановича (№ 2). З доручення гетьмана Івана Брюховецького майбутній літописець наглядав за поділом Ніжинського полку на три окремі: Ніжинський, Стародубський і Сосницький, а гетьман доручив йому нагляд за Київським, Прилуцьким, Лубенським і Полтавським полками. Стривожений таким збільшенням відповідальних повноважень, Ракушка поспішив з с. Баби (в 1936 р. перейменоване в Жовтневе Менського р-ну) до гетьмана Івана Брюховецького і відписав чернігівському єпископу Лазарю Барановичу про те, що він частково виконав його прохання про Кириївські млини під Сосницею (монастирська власність) і просив прислати когось у Сосницю з гетьманським універсалом для остаточного вирішення питання (Якщо такий універсал

© о.Мицик Юрій Андрійович – доктор історичних наук (м. Київ).

© Тарасенко Інна Юріївна – кандидат історичних наук (м.Київ).

було видано, то досі його не знайдено). Цей лист був відомий покійному історику Я. І. Дзирі, оскільки деякі дані з них увійшли в його передмову до літопису Самовидця (1). Дивує однак, що дані про перебування Ракушки на посаді ніжинського сотника не знайшли відображення в найповніших списках, складених Ю. Гаецьким та В. Кривошеєю (2). Враховуючи дану обставину, важливість цього документа й те, що він якщо і був опублікованим, то це сталося ще в дореволюційні часи, ми наводимо його тут повністю.

Далі йдуть три листи Самойловича, писані з Батурина (№№3,4, 6). Два з них були адресовані князю Дмитру Вишневецькому, тодішньому гетьману великому коронному і Криштофу Пацу, литовському канцлеру Речі Посполитої. Спершу в листі до Вишневецького говориться про прибуття в Батурин і відправлення до Москви королівського (від короля Михайла Вишневецького) посла О. Клодницького до царя Олексія. Потім гетьман інформує про успіхи в боротьбі з ординцями на Лівобережній Україні (під Лубнами і Золотоношею). У листі до Паца, писаному дещо пізніше, Самойлович пояснює причини затримки Клодзинського в Москві та повідомляє про свій і командуючого московськими військами Г. Ромодановського виступ у похід проти Петра Дорошенка. Цей лист дещо доповнює послання Ромодановського до Паца (№ 4). Лист Самойловича до нового великого коронного гетьмана Станіслава Яблоновського (№ 6) цікавий тим, що у ньому йдеться про запорожця Василя, який повернувся на свою батьківщину в Батурин. Самойлович відмовляється видати його Речі Посполитій, насамперед тому, що Січ за умовами Андрусівського миру 1667 р. була під спільним протекторатом обох імперій. У той же час він висуває свої претензії до польської сторони, оскільки пан Іскрицький (до речі, племінник Тетері) чинить кривди підданам монастирських сіл, прозоро натякає, що може відібрати села біля р. Соб, які раніше передав Речі Посполитій. Лист у тих місцях, де йдеться про роль гетьмана як захисника насамперед козацького стану, засвідчує добру освіченість Самойловича (вихованця Києво-Могилянської академії).

Наступні два документи (№№ 7-8) близькі між собою і за видовою ознакою, і хронологічно й тематично. Перший з них являє собою купчу представника досить відомого на Сіверщині старшинського роду Семеновичів (продавалася земля в с. Скопцях). Другий – випис 1700 р. з конотопських міських книг. Він містить у собі справу Федора Кандиби, колишнього корсунського полковника (1669-1672, 1674-1675), наказного ніжинського полковника (1693), конотопського сотника (1681-1689) з ... власним сином Андрієм, конотопським сотником (1699-1702, 1704-1707), який, вигідно продавши волів у Гданську, пустив гроші на власні й дружинині потреби, не лишивши батькам і меншим братам і сестрам нічого. За це батько позбавляв його спадку і свого благословення.

Наступна група – це документи, пов'язані з повстанням 1703 р. Семена Палія (уродженця Борзни) (№№ 10-13). Насамперед це лист-відповідь гетьмана Івана Мазепи на інструкцію коронних гетьманів І. А. Любомирського і А. М. Сенявського (саму інструкцію ще не вдалося знайти) (№11). Документ писаний, певно, канцеляристом під диктовку гетьмана, бо останній часто називається в третій особі. У ньому по пунктах (усього 8) дається відповідь на польські пропозиції. Він запевняє коронних гетьманів, що цар і гетьман залишаються союзниками короля Августа II проти Швеції і наводить докази цього, в черговий раз він відмежовується від повстання Палія, обіцяє написати йому відповідні листи, особливо щодо здачі ним Білої Церкви, але сумнівається у дійсності цього засобу і ухиляється від спільних антишведських акцій, резонно посилаючись на відсутність відповідного царського указу, а також належних гарантій з польського боку. Гетьман також висловлює сподівання, що Карл XII не зважиться вступити в Україну, також обіцяє влаштувати пошту на лінії Батурин-Чорнобиль і відповідно, щоб польська сторона облаштувала пошту на лінії Чорнобиль – Полонне. Доповнюють цей лист два інших, писаних на початку 1703 р. до польських високопоставлених персон. В одному невідомий царський представник (Паткуль?) заперечує те, що цар причетний до вибуху повстання Палія, в другому

проливається трохи світла на його місію. Дуже цінними є свідчення польського агента про повстання Семена Палія, зокрема про його сподвижників, особливо Абазіна (№10). Крім того, лист Мазепи 1706 р. (№ 14) підтверджував грамоту київського митрополита Варлаама Ясинського, якою Свято-Михайлівському Видубицькому монастиреві повертався незалежний статус (близько 70 років цей монастир був фактично частиною Києво-Печерської лаври).

Подальші документи стосуються внутрішнього життя Гетьманщини XVIII ст., пов'язані насамперед з ім'ям генерального судді Василя Кочубея. У першому з них 1702 р. (№ 9) Кочубей дає поради конотопському сотнику Андрію Кандибі відносно боротьби з московськими бандами. У листі 1707 р. миргородського полковника Данила Апостола до генерального судді Василя Кочубея (№ 15) говориться зокрема про їхню майбутню зустріч у Батурині. У третьому (чернетка) – невідома особа пише з Полтави до одного з синів Кочубея, де говорить про полкову похідну церкву, яка належала його покійному батьку, і просить перевезти її до Полтави з всім необхідним. На жаль, у чернетці відсутня повна дата і тому листа можна датувати і 1714, і 1724, і 1734, і 1744 роками, через що не можна точно встановити, якому з синів Кочубея (Василію чи Семену) адресоване це послання.

Представлено й лист (№ 20) гетьмана Скоропадського, адресований відомому українському церковному й культурному діячеві Лаврентію Горці, ігумену Свято-Михайлівського Видубицького монастиря в Києві. Тут знову ми торкаємося історії села Ярославки (суч. Бобровицького р-ну), про яке йшлося в попередніх частинах статті. Гетьман, розглянувши скаргу ігумена на київського полковника Танського, приймає досить зважене рішення. У листі згадується й сотник бобровицький Василь Косташ (Василевич), котрий обіймав дану посаду в 1714-1752 рр. Тут же подано лист самого Косташа до Горки (№ 19). До них прилягає універсал 1733 р. гетьмана Данила Апостола (№ 26), де йдеться про підтвердження красноколядинському сотнику Марку Ангелієвському (обіймав цей уряд у 1717-1733 рр.) маєтності – села Понори (воно, як і Красний Колядин та Рябухи, знаходиться на території суч. Сумської обл.). Згадується й Талалаївка (суч. Чернігівської обл.). Згадується й колишній сотник Леонтій Лащинський (обіймав цей уряд у 1710-1717 рр.), і невідомий раніше красноколядинський писар Корсун, який обіймав це уряд до 1733 р., найпевніше до 1710 р.

Шість наступних документів (№№ 17, 18, 19, 21, 23, 24) – це переважно скарги, адресовані гетьманам. У першій з них 1719 батуринський козак Іван Гришопенко просив знайти управу на С. Прийму та І. Коркушку, мешканців відповідно сіл Вережки (не збереглося) та Митченки Батуринської сотні. Тут важливою є згадка про ярмарок у Батурині на свято великомученика Дмитрія Солунського, що відбувався 8 листопада за старим стилем. У другому листі-скарзі до гетьмана І. Скоропадського, в якому, на жаль, не збереглося датування, козаки с. Загорівки скаржаться на утиски з боку пана Стефана Кожуховського (ще в одному документі наводиться й реєстр пограбованого у козаків). У літописі Самовидця знаходимо під 1696 р. згадку про компанійського полковника Юрія Кожуховського – учасника Азовського походу (3), відомо, що саме він і гадяцький полковник Стефан Трощинський арештував Кочубея в 1708 р. Тепер же проливається трохи світла і на його рідню, причому з найкращого боку. Загорівка – це очевидно с. Мала Загорівка суч. Борзнянського р-ну. У листі 1723 р. ніжинського полковника Петра Толстого до чернігівського полковника Михайла Богданова (?) і всієї полкової старшини йдеться про ті ж проблеми, зростаюча тенденція до перетворення старшиною козаків у своїх підданих і посилення визиску. Полковник протестує проти того, що Андрій Лизогуб (конотопський сотник у 1716-1719 рр.) насильно переводив козаків с. Погребки Глухівської сотні в підданство. Цікаво, що саме Толстой – полковник іншого полку (Ніжинського) займався справою, яка не входила до його територіальної компетенції. Очевидно, це робилося з ініціативи наказного гетьмана (Павла Полуботка) чи Генеральної Військової Канцелярії. Сам Толстой не виступав в обороні козаків свого полку, про що свідчить його потурання

сумнозвісному батуринському сотнику Федору Стожку, «подвиги» якого барвисто описав свого часу історик О. М. Лазаревський(4). Це видно з листа-скарги Якіма Богомодлевського гетьману Данилу Апостолу. У листі, писаному в 1727-1750 рр. (на жаль, не можна встановити точну дату написання), конотопський сотник Йосип Костенецький скаржився гетьману (Данилу Апостолу або Розумовському) на бунчукового товариша Івана Топольницького, покійний брат якого зайняв у Костенецького в Гданську гроші (№ 23). Покійний боргу не повернув, а його брат і спадкоємець відмовлявся від сплати, тому Костенецький звертався до гетьмана.

Насамкінець публікації подано шість документів іншої джерельної категорії. Спочатку скажемо коротко про дві купчі. Перша 1726 р. стосується села Шаповалівки на Борзнянщині. Місцева жителька Олена «Лазчиха» продає свою «ниву» під Попівкою конотопському жителю Панасу Тимченку. Щодо Попівки, то тут, очевидно, мається на увазі село в Конотопській сотні, яке нині не існує. Воно ж згадується у наступній купчій 1739 р., де йдеться про село Мельню Батуринської сотні (суч. Коропського р-ну). Обидва документи походять із зібрання З. Марковського, які скопіював В. Білозерський. В «доношенні» 1748 р. остерського сотника Михайла Лапіки (до речі, цей сотник тут згадується вперше) йдеться про конфлікт за землі і ліс між селами Літки, Літочки (суч. Київської обл.) та Крехаїв (суч. Чернігівської обл.). Тут є цікава згадка про остерського сотника Степана Лапіку (Лапу), який обіймав цей уряд у 1655, 1658, 1661 рр. Останні два документи 1751-1752 рр. споріднені між собою не тільки за видовими ознаками. Їх скопіював свого часу Василь Білозерський з паперів родичів чернігівського полковника Іоанникія Силича, але не дослівно, створивши регест. Тут згадуються любецький сотник Василь Силич, який інколи проходить джерелах як Савич, його брат Антон; Чернігів і села суч. Чернігівського р-ну (Рижики, Старий Білоус, Терехівка). Дуже цінними є дані щодо родинних пов'язань Василя й Антона Силичів з полковником Іоанникієм Силичем (останній доводився їм двоюрідним дідом), викликає інтерес їхнє посилання на універсал Богдана Хмельницького, даний цьому полковнику у 1656 р. на млин на р. Білоусівка (5). Врешті подається список послушників Києво-Печерської лаври – кандидатів у ченці, з якого бачимо, що вони походили в більшості з Київщини і Сіверщини. Цікаво, що для вихідців з козацького стану тут вимагалися додаткові дані (чи має землю, хто виконує козацькі обов'язки і т. д.).

Польські документи з огляду на обмежений обсяг публікації подані нами тільки в українському перекладі. Фігурні дужки {} означають місця непрочитаних копійстами документів.

Сподіваємося, ці джерела будуть цікавими не тільки спеціалістам, але й звичайним читачам, небайдужим до минулого свого краю, оскільки проливають додаткове світло на історію населених пунктів Сіверщини, на біографії її важливих діячів, на соціально-економічну і культурну історію краю.

1. Літопис Самовидця.–К.,1971.–С. 21.
2. Gajecy G. The Cossak Administration of the Hetmanate.– Cambridge, 1978.– V.1–2; Кривошея В. Українська козацька старшина.–К.,2005.–С. 78-81.
3. Літопис Самовидця.–К.,1971.–С. 157.
4. Лазаревский А.Описание старой Малороссии.–Т2. Нежинский полк.–С. 246-251.
5. Універсали Богдана Хмельницького 1648-1657.– К., 1998.–№ 121.

* * *

№ 1

1658, червня 26 (16). – Чернігів. – Лист Павла Тетері до дипломата Речі Посполитої, волинського каштеляна С. К. Беньовського.

«Ясновельможний мостивий пане каштеляне волинський, мій вельми мостивий пане і добродію.

Що так не скорого, як обіцяв, повертаюся, прошу вибачити, бо у жодному разі інакше бути не могло і коли б раніше поквапився виїжджати в цю дорогу, не з такою ясною справою приїхав би як тепер. Хоча тепер не можу їхати просто в дім в. м., м. м. п., а це через певні причини, про котрі довідаєшся по розмові зі мною в. м., м. м. п., які слухні, тому мило виглядаю в. мость., мого мості пана, в Межирічу; прошу, добродію, дай спокій своїм забавам, поспіши і так (?) щасливий договір зі мною (що дай Боже) почати. Листи скеровані від його мості пана гетьмана до в. мості, мостивого пана, я маю при собі, бо багато на цьому залежить, щоб в. мості мостивому пану віддав із своїх рук. За цим віддаюся звичайній милості в. мості м. п. і добродія з моїми низькими послугами.

Дано з Чернігова 1658 дня 16 червня.

В. мості, мого мостивого пана, і добродія цілком зичливий і понижений слуга Павло Тетеря, рукою власною».

(Національна бібліотека у Варшаві. – Відділ рукописів. – № 491. – Арк. 33. – Оригінал завірений особистим підписом Тетері і печаткою. Адреса на звороті: «Ясновельможному його мості пану Станіславу Казимиру Беньовському, волинському каштелянові, моєму вельми мостивому пану і добродію». Запис іншою рукою: «Лист від Павла Тетеряна, даний з Чернігова 16 червня 1658 до пана волинського»).

№ 2

1663, серпня 16 (6). – Мена. – Лист ніжинського сотника Романа Ракушки-Романовського до чернігівського єпископа Лазаря Барановича.

«Ясне преосвященний, а мні велце млстивий отче єпископе черніговский, а мой велце млстивий пане и пастирю.

Поклон мой найніжший вашой пастирьской млсти отдавши, през сее мое писание ознаймую, иж я не могучися упросити у его млсти пана гетмана Войска его царского величества Запорозского от той услуги, яко первой мні назначено было и тепер повторе писмо его мл. пан гетман прислал, аби тих трох полков доглядав: Ніжинского, Сосницького и Стародубовского, що на писаня его млсти пана гетмана зараз поехавши в полк Сосницький, спорядилем и млини повіту Сосницького подалем в дозор двом чоловіком Якови Пустовойтови и Мартинови Чорному, mezi которими млинами припомнилем оним сторони млинов Кирієвських, жеби в них поставили мірочних, а збора жадного не брали до далшее відомости. И тое оним приказалем, же ежели кого его млсть отец єпископ пришлет з універсалом его млсти пана гетмана на тие млини, то аби оние зараз отдали на монастир, яко и перед тим было. Зачим рач преосвященност ваша кого посилати до Сосницы задля тих млинов з універсалом его млсти пана гетмана, жеби болшей марне не ишло, бо я не повинен того отнимати, що пан гетман з Войском Запорозским на монастир надал, любо то наши иньшие в том амаринуют (очевидно описка, можливо треба читати: «усматрують». – Ю.М.) мілем был волю зараз ехати и в полк Стародубовский, але зайшло мене писаня от его млсти пана гетмана под селом Бабою, жебим также дозирал полку Киевского и полку Прилуцкого и полку Лубенского и полку Пултавского, що барзо мене стривожило, же под сей час непослушенства не моглем сих трох полков спорядити, а то еше болшей придали турбациі. О чом зараз побегу сам до его млсти пана гетмана, просячи, жеби ми того тяжару уменьшил и тамо о усем не препомню розмовити в долегливостях преосвященности вашею. А затим з найнижчими услугами моими отдаюся млтвам стим архиерейским преосвященности вашею.

З Мени августа 6 1663.

Преосвященности вашею всего добра зичливий и найнижчий слуга Роман Ракушка, сотник ніжинский новоміський Войска его царского величества Запорозского.

На другому боці: «Ясне преосвященному а мні велце млстивому пану и пастирю его млсти отцу Лазару Барановичу, епископу православному чернігівському, добродієви моему, отдати належит»

Иншою рукою: «О млынах Кириевских от Ракушки хотіл розміру част брати. (Києвск[ий] центр[альний] архів, документи монастирів, № 2541, оригінал).

(НБУВ. – ІР. – Ф. Х. – № 10876. – Копія початку ХХ ст.).

№ 3

1675, квітня 9 (березня 30).– Батурин.–Лист гетьмана Івана Самойловича до князя Дмитра Вишневецького, белзького воєводи.

«Як тільки посланий до великого государя нашого, його цар. пресвітлої величності, від й. кор. мості у великих і важливих государевих справах й. мость пан Олександр Клодницький, брацлавський підстолій, ротмістр і домовий (слуга?) й. к. м., прибув сюди до нас у Батурин і віддав листа, посланого від вашої князівської мості до мене. Так тоді на вираз в листі в. кн. мості сусідської людяності і згідно з присягнутим обома нашими християнськими монархами Андрусівським договором, тепло прийнявши у себе й. мость пана посланника, одібравши й усну реляцію щодо подальшої вигоди в пильних потребах війська його кор. мості і приступивши до словесної розмови між собою щодо подальших дій на цей час, доки не надійде виразного наказу царської пресвітлої величності, зі свого боку декларуючи і про це розуміючи, про що достатньо написав у своєму листі й. м. пан посланник до в. кн. м. А а за цим і самого й. м., без подальшої тут у себе затримки, відправив у дорогу до Москви; не відмовив йому у тому, що належало до вигідного і швидкого поспіху. Про неприятельських у недавній час вчинених на цьому боці Дніпра інкурсіях думаю, що вже в. кн. м. ґрунтовну маєш відомість. Однак і я з свого боку повідомляю в. кн.. м., використовуючи нинішню оказію, про нурадин – солтана, що нурадин з ханськими синами і чималою потугою орди як тільки наблизився до України до Дорошенка і з'єднався з Аджі Гірей солтаном, який зимував на тому боці, і тут же, ніскільки не ухиляючись в інший бік, за злісним зусиллям Дорошенка проти християнства, котрий придав від себе Григорія Гамалію з сердюками і артилерією, прямо на цей бік прийшов. Ставши кошем на цьому боці біля близьких до Дніпра невеликих замків, названих Фірлеїв та Золотоноша, цей гордий неприятель із своїми приборниками розпустив на кілька частин свої загони під віддаленіші тутешні міста, щоб свою ненаситну бусурманську хтивість задовільнити християнським полоном. Але по милості всемогутнього Господа Бога, щастям пресвітлої царської величності і нашим пильним старанням, де тільки йшла чата й потуга вищезгаданого неприятеля, всюди козацькі війська підвладні мені на певних місцях, будучи у належній слушній готовності до військових справ, чинили йому відсіч від міст і значно громили в різних місцях, особливо під Лубнами і Золотоношею, де чимало татар лягло трупом на місці і багато живцем дісталася до рук нашим. Бачачи цей злісний неприятель зовсім нещасливі наслідки свого задуму і боячись подальшої своєї поразки, бо вже всі війська не тільки мої козацькі, але й московські боярина й. мость князя Ромодановського, з місць, де стояли в готовності, зблизилися до Дніпра прямо до неприятеля, і він хоча й завчасно, знову на той бік Дніпра мусив тікати. Про хана ж і про Дорошенка, котрі вже з'єдналися і куди в цей час обертаються, щораз певні й свіжі мають бути відомості з частих татарських «язиків» у вашої кн. мості. Через це не буду широко розводитися і надокучати своїм листом в. кн. мості. За цим віддаюся з моїми приятельськими послугами».

(АГАД. – Ф. «Архів Замойських». – № 3036. – С.229-230. – Тогочасна копія. – Текст документа передує запис: «Копія листу Івана Самойловича, задніпрського гетьмана, писаного до князя й. м. пана воєводи белзького і коронного гетьмана від 30 д. березня 1675 з Батурина». Переклад з польської).

№ 4

1675, липня 14 (4). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до Криштофа Паца, канцлера Великого князівства Литовського.

Не треба тому дивуватися, подібно ще не було тої пори, що до цього часу умова його царської величності в Москві через уродженого пана Клодзінського, ротмістра і домового (слуги?) й. к. м. щодо з'єднання обох наших великих християнських монархів, як його цар. в., так і його кор. м., для відсічі з християнських держав війни (...) * неприятели ухвалена самою справою, не досягла результату. Оскільки цар. в. хоча дійсно має (?) прийшов до мене там указ на те, щоб ми з боярином його м. Князем Ромодановським і з військом, яке є при нас як належить, були цілком готові до війни і чекали відомості від й. к. м. Однак протягом цих днів при [нашій] готовності ми не мали жодної відомості від в. м., м. м. п. і від їх мм. пп. гетьманів коронних і ВКЛ, де ви стоїте зі своїми військами і куди прямуєте, зібрані на цю так значну і святоблिवу оказію. А тепер коли вже від цар. в. вдруге прийшов до нас з боярином й. м. указ, щоб ми з усім московськими і козацькими військами рушили до Дніпра, взяли також спочатку від яснеосвіченого князя Дмитра, белзького воєводи, гетьмана великого коронного, а потім і від в. м., м. м. п., відомість, що коронні і литовські війська збираються на певних місцях. Тоді і я разом з князем й. м. Ромодановським війська цар. в. московські і козацькі, які були наготові, зібравши, рушаємо з усіма тяжарами до Дніпра і якнайшвидше поспішаючи, будемо з в. м., м. м. п., зсилатися і домовлятися, як при Божій помічі цьому неприятели спільними силами наших християнських монархів дати відсіч. Про що не сумніваюсь, що і в. м., м. м. п., упевнився такою ж надією, і відаюся добрій приязні в. м., м. м. п.

(АГАД. – Ф. «Архів Замойських». – № 3036. – С.230-231. – Тогочасна копія. – Текст документа передуює запис: «Копія листу від запорозького гетьмана Самойловича до й. м. пана канцлера ВКЛ від 4 липня 1675 року з Батурина». Переклад з польської).

№ 5

1675, липня 29 (19). – Куриз (?) – Лист боярина Г. Г. Ромодановського до Криштофа Паца, канцлера Великого князівства Литовського (регест).

Відповідаю на листа в. м. від 6 липня. Я здивований, що військ в. м. немає коло Дніпра. Всі білгородські і сівські полки мають бути в готовності.

(АГАД. – Ф. «Архів Замойських». – № 3036. – С.232. – Тогочасна копія).

№ 6

1682, листопада 16(6). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до великого коронного гетьмана Станіслава Яблоновського.

«Ясновельможний мостивий пане воєвода руський, гетьмане коронний, мій вельми м. пане і приятелю.

Дійшов до мене важливий лист в. м., м. м. пана, в котрому висловлено, що питаєшся в. м., м. м. пан, про Василя, запорозького козака, котрий будучи в Межигірі, до Києва, а з Києва на цей бік заїхав і думаючи, що його силою забрали, зволиш називати це беззаконням, яке чиниться з нашої сторони, додаючи, що згідно з договором, укладеним між найяснішими нашими монархами, Запорожжя належить спільно до обох монархів. Тому добиваєшся в. м., м. м. пан, щоб цей козак Василь з речами, ним завезеними завезеними, яких є спеціальний реєстр, був виданий. Тоді як із моєю звичайною покірністю на цей в. м., м. м. пана, лист поштиво я поважним і так взаємним стилем християнської любові згідно з самою правдою до в. м., м. м. пана, відповідаю, що з милості Бога, творця всього, я є гетьманом всього Війська Запорозького, і не таким, щоб зичив найменшому козакові якогось приниження і укривдження, але таким, котрий зичить всьому Війську, обфитого примноження як доброї слави, так і достатку і чия ж власна, аж не ваша була б кривда, якби котромусь моему підвладному козакові хтось чинив беззаконня, бо у нас як в городах, так і на Запорожжі, спільно свого добра перестерігаючи однастайність і з багатовладної ласки

найясніших наших руських монархів під моїм регіментом на Запорозжі Військо Низове добре забезпечене всім необхідним для харчування і життя, а надто і до оборони, і кожен з них порядно задовольняючись, є зичливим і покірним так пресвітлого монарха зверхності, так і моїй регіментарській владі. Тому не було б мені жаль, якби з них такий товариш не відчув на собі якогось утиску, я сам би в такому разі добивався б справедливості. Отже козак Василь згадуваний в листі в. м., м. м. п., є не тільки запорожцем, але і власним батуринським уродженцем, близькі родичі котрого і добрі знайомі нині знаходяться на близьких батуринських фільварках і добре з ним поводяться. Заради цих приятелів і з своєї природної любові до рідного місця, з свого бажання, а не з чийогось примусу, покинувши чужий край, перше до Києва, а потім і до Батурина вчинив свій намір і не відходячи, хоче тут жити. Уваж ваша вельможність, чи пристойна була б нам справа, віддавати цього на сторону, коли він є товаришем Війська Запорозького і місцевим уродженцем. Що стосується речей, які при цьому Василю мали знаходитися і описані в реєстрі при листі в. м., м. м. пана, тоді і в державі наяснішого к. й. м. від вельможності в. в. належним порядком через суд кожен може добитися справедливості; і в державі пресвітлих наших руських монархів під моєю владою у війську є певний порядок для цього, що у генерального суду кожен скривджений такою ж справедливістю буває заспокоєний, а якщо власне такі речі знайдуться, цей нехай з наказу в. м., м. м. пана, суду приїжджає; зичливо запевняю, що власне своє він без сумніву отримає. При цьому на донесену мені скаргу убогих людей по київських селах, котрі знаходяться в милі, двох і трьох милях від Києва, повідомляю в. м., м. м. пану, що п. Іскрицький лякає їх військовими постоями і змушує їх давати стації, чого раніше не бувало, і ці села є власністю різних київських монастирів. Тому прошу в. м., м. м. пана, повідомити мене, чи чинить це Іскрицький за наказом в. м., м. м. пана. А я додаю, що не доведеться нам допустити цих убогих людей в такий утиск пану Іскрицькому і взагалі, якщо він мав щось насильницьке вчинити, то ми мусили б шукати способу на помститися за свою кривду. Є значні села, що знаходяться біля ріки Соб не тільки на тому боці від Литви, але і від цієї України, котрих сіл вживали мої попередники. А я заради спільної згоди між монархами, моєю покірністю відступив їх панам шляхті. Тоді легко буде нам порушити питання щодо них, якщо пан Іскрицький буде обтяжувати київські монастирі і маєтності, котрі до них [монастирів] належать. Але я думаю, що поважна є (не по волі Іскрицького) в. м., м. м. пана, думка, від котрої згода християнських монархів не зазнає жодного ушкодження. Ласці при цьому etc.

З Батурина дня 6 листопада ст. стилю 1682 року.

Вельможності вашій м. м. пана зичливий приятель готовий до послуг Іван Самойлович, гетьман Війська їх цар. Величності задніпрський».

(АГАД. – Ф. «Архів Замойських». – № 3036. – С.265-266. – Тогочасна копія. Переклад з польської)

№ 7

1700, лютого __. – Переяслав. – Купча Григорія Семеновича.

«Року 1700 місяця февруарія дня__.

Я, Григорій Семенович, сестренець небожчика пана подесаулого переяславского, міючи ґрунт в селі Скопъцах из дядиною {...} половиною. Которий я ґрунт продал ей за золотих {...} [віч]ними часи свою половину, же есть (очевидно описка, має бути «ей» – Ю.М., І.Т.) ніхто не важилсь турб[овать...] ні в чому. Волно ей продать, даровать, а либо где {хотя...} обернуть {...} пожиток, а ежели б хто одозватись [міл], таковий повинен тую суму запълатит, и виш панской (може «помянутой». – Ю.М., І.Т.) талярей десять. Діялося при священнику отцу Иякову в дому пані Дмитровой. Що для (ліпшой) віри и памяти записати на декреті, виданим з ураду переяславського и ратушного права майдебурского.

(ІМФЕ. – Ф. 3. – №. – С.3.–Копія кінця XIX ст. Наприкінці документа є запис: «Должно быть современная копия *из отцовского архива* (слова між зірочками закреслені. – Ю.М., І.Т.) Кулишевского собрания»).

№ 8

1700, липня 25 (15). – Конотоп. – Випис з конотопських міських книг.

«Року Божого 1700 місяця июля 15 дня.

Пред нами, урядом конотопским, предлагал нам жалобу свою Андрей Кандиба, знатний Войска малороссийскаго товариш, на сина своего родного Федора, иж он, син его Федор, послан бил у гданскую дорогу з тромастами волов добрых. Которие воли били за помощью Божию там, у Гданску, продани за шесть тысячей рублей, зъчишляючи на рускую монету зо всіми уже росходами. Яких он грошей не веручи (?) в дом, накупив за свышписаную суму своїм самоволством разного товару купеческого: сукна аглицких материй тобрих (!), бавельниц, хусток, басаманов, а к тому на свою жену и на себе много прикупу посправлял, яко то ланцужков золотых два, в коих било вісу червоних важних семьдесят, перел уриякских нездробних, шнуров двадцять, перетекей (!) добрих и дорогих дияментових три, а четвертий в дому купив, сосудов сребраних, да для себе до нісколко гривен золота и сребра в нитках мохров золотих, пуздер з водками гданскими и прочих фрашок. Которий товар привезши у дом, начал з женою своею Марие(ю) тратити, що ся увідавши, от жалости своей начал его словами изтызати як отец, а он, учинившись противним, порвался ко мні и пхнув мене в груди от себе так, что я мало на землю не повалился и продерзкими образил мене словами, говоря: «Ти мене не гризи, я тобі на лихо товар той продам и отдам (?) гроши». И послі того той товар увесь перевів ні на що и не знаю кому и за що, чи продав, чи дарма пороздавав. Только я вижу, що (?) ні товар, ні грошей. И так мене при старости літ з женою и малими дітми зовсім обідив и для того я его отдаляю з женою его и з дітми от всего наслідия в рухомих вещах и в недвижимих добрах и неблагословение мое на них полагаю вічне. А вас, панове уряд конотопский, прошу сию мою жалобу от мене ж принять и до книг міських уписать, а мні запис з уряду конотопского для предъбудучих времен за подписом уряду и при печати міської видати. Прето ми, уряд, принявши его, пана Андрея Кандиби, жалобу, занесеную на сина его Федора, признали и приказали от слова до слова до книг міських уписать для предъбудучих времен и сей запис з подписом старшин при печати міської ему, пану Андрею Кандибі, видати .

Діялося року и дня зъвишписаного на ратуши конотопском.

Подліний подпис.

Данило Обанасович (!), атаман городской. Андрей Лизогуб, сотник конотопский.

Матфетей Нестеренко, (на) той час писар конотопский рукою (власною)

Войт міський Мартин Брачий з бурмиистрами.

При том будучие особи:

Ярема Парпура, Лукян Баклак. А вмісто их подписался по их прошению во свідтелство Матфетей Нестерович; Иван Парпура своеручно подписался».

(НБУВ. – IP. – Ф. 14. № 4371. – Копія. Внизу документа намальовано три кола, всередині котрих відповідно написано: «Лизогубына печат», «Атаманская», «Городовая». Запис: «А подленное одного (?) часу писал и скопировал в 1764 году августа 24-го по повелению дяди своего и по его вмишлению впрдъ будучое время для случая».)

№ 9

1702, лютого 23 (12). – Батурин. – Лист генерального судді Василя Кочубея до конотопського сотника Андрія Кандиби.

«Мой велце ласкавый приятелю, пане сотнику конотопский.

О тых людях московских, о яких в. м. в листі своем до мене писанным, ознаямеем (описка. Має бути «ознаямуеш». – Ю. М.), що он, гуртом частократно блукаючиися по степу, людям шкоды чинят, такий мой даю совет: люб сам в. м., взявши з собою товариство, люб якого иншого справного чоловіка з товариством, гдебы и на яки[й] бы час тых шкодячих людей потаемного поезду сподаючиися, изволь послати и оних звимаючи (описка. Має бути «звимаючи» – Ю. М.), до Конотопу припродать,

а випитавши хто и що они суть и чи самоволне поезджаючи, шкодят, до мене в. м. ознаймиш. О чом допросивши, якая их будет повість, и мой отвiт о том до в. м. будет. Що в. м. предложивши, ему ж зичу доброго от Господа Бога здоровья.

З Батурина февраля 12 року 1702.

В. мсти зичливий приятель его царского пресвітлого величества Войска Запорожского енералный судия Василий Кочубей.

На оном листі подпись такава:

«Моему велці ласкавому приятелеви, пану Андрею Кандибі, сотникові конотопському».

(НБУВ. – ІР. – Ф. Х. – № 8461. – Копія XIX ст. Тексту документа передує запис «Из дела Кандиб»).

№ 10

1703, січня 19(8).–. – Свідчення польського агента про повстання Семена Палія.

«Recognісуа Абазина.

1. Бунт від Самуся. Карноух, okoczyszy понад Дністром до Рашкова, вирубав євреїв у Овербей (Owierbiej), казав, що то євреї бють Самуся. Потім в Рашкові вирубав євреїв і п. Рожнятовського державцю. Від московського царя не мали ніякого дозволу, як і від короля й. мості, бо коли був Абазин у Палія, не бачив там жодних королівських універсалів чи наказів, тільки копії. До Мазепи ж, коли тепер послав Палій, просячи про допомогу, відповідав: як ви вмiли бити євреїв, бийте тепер ляхів.

2. З польських панів жадного не знає, щоб був до цього приводом і не знає про протекцію жодного іноземного правителя, якщо про неї старалися.

3. Палій обіцяв прибути до них з військом на допомогу завжди, на що було понад десять листів, котрі в шкатулці Абазина у таборі залишилися; в одному листі твердить, що на цьому тижні певно мав бути з трьома тисячами війська і з боєприпасами. Як сильне військо має Палій, не знає, тільки чув, що в лісах мають стати.

4. Самусь і Іскра стоять в Богуславі, взявши три гармати з Білої Церкви. Про військо ж їх не знає.

5. Шпак, давній розбійник, втік з-під Костянтинова над Дністер і там живе.

6. Карноух до Бершаді, з Сухиною пішов до Умані, а звідти з Левком мав піти до Палія. Карноух же, щоб мав бути на Буджаках, заперече».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І – № 5969. – С. 7-8. – Копія кінця XVIII ст.)

№ 11

1703, лютого 20. – Гродно. – Лист-відповідь гетьмана Івана Мазепи на інструкцію коронних гетьманів І. А. Любомирського і А. М. Сенявського.

«Вельми дякує й. м. пан гетьман Військ його царської пресвітлої величності Запорозьких ясновельможним їх мостям панам гетьманам коронним за цю добру приязнь, що зволите зноситися і освідчувати міцну зичливість задля підтримки спільних інтересів як й. ц. в., так і Речі Посполитої Польської, у чому і сам й. м. пан гетьман Військ Запорозьких обіцяє щирю покiрність їх мостям пп. гетьманам коронним і який тільки наказ й. ц. пр. величності у цій справі зволить вчинити, обіцяє бути готовим до його виконання.

1. Вболіває і жаліє християнським серцем й. м. пан гетьман Військ Запорозьких й. ц. п. величності, що під час коли всередині Корони Польської неприятель, шведський король, із своїми військами нищить цілий країну, тут, в Україні (Ukrainie), землі цієї ж Корони, від власних підданих раптово і несподівано сталося замішання, і на приборкання цієї сваволі їх мості пп. гетьмани коронні з військами під час зимньої пори будучи потягненими хочуть старатися, щоб і згадані бунти були приборкані і швед у своїй завзятості був погамований. Що й. м. пан гетьман Військ й. ц. величності Запорозьких залишає їх м. пп. гетьманів коронних відвазі й енергії.

2. Що шведський король твердить і розповсюджує, що нібито й. ц. п. величність

був автором і керівником цих українських (ukraińskich) бунтів, не дивується цьому й. м. пан гетьман, бо неприятель не хоче зичити того, що спрямоване на користь і цілісті польського і руського народів, але розсіває це для свої користі, прагнучи цим розірвати і порушити ухвалений вічний мир між польською і московською державами і зв'язок між монархами, тобто затверджену приязнь між й. к. мостю і Річчю Посполитою Польською та й. ц. п. величністю, завдяки чому він міг би потім в цій же Короні ширитися у своїх намірах і над вільними народами удільну поширювати владу. Дивно б то мусило бути, щоб хтось з їх мостей польських панів мав таку думку про й. ц. п. величність, як я бачу, що й. ц. п. величність, зберігаючи щиро приязнь з й. к. мостю і Річчю Посполитою і зичить того, щоб їхній неприятель з Корони Польської був вигнаний, багато чинив і чинить своїми силами в державі його неприятельській. Є цього докази, коли він спустошив Інфляндію, розбив у кількох місцях війська, які були під командою значних генералів і відібрав багато неприступних фортець. Це уводило й те, що й. ц. п. величність заради своєї приязні до й. к. мості і Речі Посполитій не тільки фортецю Бихів у Білій Русі (Białejrusi) відібравши своїми військами, повернув і віддав й. к. мості, але також великі сумми із свого скарбу приділив на підтримку війни проти так тяжкому неприятелеві. А що бунтівники пишуться полковниками й. ц. п. величності, це не варто інакше тлумачити, тільки що такі люди, будучи у крайній небезпеці життя хочуть рятуватися всілякими способами, а не маючи сил, тому й беруть на себе ці титули, котрими могли б вчинити захист своїх життів і недобрих акцій і хоча називаються підданими і прикриваються протекцією й. ц. п. величності, однак насправді так не є; це не повинно порушувати ухваленого миру і давньої приязні й. ц. п. величності з Річчю Посполитою ані к. мості чинити некорисної суспиції про й. ц. п. величність, коли ж має цар й. м. так багато своїх потужних сил і безпомилкових способів до помсти над кожним своїм неприятелем, не потребує жадних інших бунтівничих куп.

3. Відомо є й. мості пану гетьманові Військ й. ц. величності Запорозьких, що король й. м. писав до й. ц. величності щодо цих бунтів, після якого оповіщення й. ц. величність послав свої суворі листи до Самуся і Палія, закликаючи їх, щоб вони перестали бунтувати і облишили завзятість проти короля й. мості і Речі Посполитої Польської і повернулись до належного послушення; ці листи, прислані до своїх рук, й. м. пан гетьман відіслав до згаданих осіб. Коли ж отримали суворе й. ц. п. величності попередження, обіцяли, що не мають вже більше жодних роз'їздів відправляти в край волинський і підляський, але на своїх місцях скромно поводитися, на яких тепер залишаються. Але із доручення й. к. мості їх мм. пп. гетьмани коронні жадають від й. мості пана гетьмана Військ Запорозьких, щоб він долучився до приборкання цих же бунтів і допоміг, додаючи, що він перебуває поблизу бунтівничих міст, і тому якнайшвидший може бути результат їх приборкання. Тоді й. м. пан гетьман щиро обіцяє у цьому зичливість, не відмовляє і в тому, щоб листами їх попередити і пригрозити їм рухом військ свого регіменту, щоб вони облишили свої злі вчинки і припинили їх, а належне й. к. мості і Речі Посполитій як піддані покорилися. Що ж далі й. ц. п. величність своїм указом, стосуючись до волі й. к. мості, накаже мені чинити, це все готовий виконати і привести до результату.

4-е. Оскільки їх мості панове гетьмани жадають, щоб таке нагадування і погрози якнайшвидше були послані до Палія та Самуся, і щоб Річ Посполита, якнайшвидше заспокоївши цей край, могла свої війська звернути проти шведів, тоді й. мость пан гетьман Війська Запорозького обіцяє швидко, як тільки можна, своїми листами нагадати їм про упокорення, зичачи, щоб ця справа скоро могла прийти до (сподіваного) результату. А оскільки пани гетьман коронні додають те, щоб на зібраннях Палія в Києві був накладений арешт, внаслідок чого Палій зм'якшився б і до заспокоєння реbelie мусив би докластися. Тоді й. м. пан гетьман як про ці військові приготування (?) (sprzętach) раніше знав, так і певним особам зі своєї старшини

наказав пильнувати їх і тримати в пам'яті. А якщо буде у цьому потреба, то не забариться і їх публічний арешт, аби з Києва не могли бути виведені.

5. А що шведський король заявляє дати частину своїх військ для заспокоєння цих українських бунтів, сподіваючись, внаслідок цього війна могла б перенестися сюди, на Задніпря. Надія н Бога і сили й. ц. в., що з цього нічого не вийде. Цього хай не боїться і не думає й. м. пан гетьман, щоб шведи, так далеко відійшовши від своєї держави у ці тутешні землі, мали б вдаватися за стільки вод. Одне діло шведам з допомогою деяких їх мостей панів польських, які були в помилковій надії на свою цілість, входити до Польщі через ріки і Віслу наведеними переправами й мостами. Тут и же через значно ширший і стрімкіший Дніпро, хоч би мали собі робити переправи трупами, Господь Бог ні в якому разі не допустить їм переправитися.

6. Білоцерківського коменданта немає в Києві, а якщо коли й приїжджав туди, то мабуть у своїх [приватних] потребах. Після здачі Білої Церкви він залишається в Фастові у протекції Палія, отже на вимогу їх мм. панів гетьманів коронних обіцяє й. м. пан гетьман Військ Запорозьких писати до Палія, щоб його відіслав до Батурина. Якщо його відішле туди, то заради приязні їх мм. панів гетьманів готовий його прислати. Чому згаданий комендант, не тримаючись належно в обороні фортеці, піддав її в руки бунтівників, про це можуть їх мм. пани гетьмани коронні взяти реляцію від тих людей, котрі там у фортеці витримавши коротку облогу, залишилися живими й вільними і були відпущені на ті місця, куди хотіли. А оскільки їх мм. Пани гетьмани хочуть, щоб й. м. пан гетьман своїм нагадуванням спонукав Палія до віддання фортеці Білої Церкви, то це важка і нездійсненна справа, щоб Палій, хоча й простий чоловік, без умов щодо свого збереження і безпеки зміг це вчинити. Однак якщо цього собі вельми зичите, то й. м. пан гетьман обіцяє, що буде дуже про це старатися через свого спеціального посланця.

7. Прагнення їх мм. панів гетьманів коронних висловлене через й. м. пана посла щодо прислання доброго кіннотника на допомогу проти неприятелеві шведу може бути успішним, але після указу й. ц. в. Марш війська не обійдеться без втоми людей, які знаходяться в дорозі, тоді з волі й. ц. в. є потреба й. м. пана гетьмана, щоб від й. к. мості і Речі Посполитої обох народів, як Корони, так і ВКЛ, була дана гарантія з підписом короля й. м. і їх мм. панів сенаторів, що вступ малоросійських військ в державу й. к. м. і Річ Посполиту не буде витлумачене за порушення договору. Коли ця гарантія буде прислана, тут же без затримки обіцяю її виконати.

8. Обіцяє й. м. пан гетьман для зносин в інтересах обох держав розставити пошти від Батурина до Чорнобиля, а треба також, щоб їх мм. пп. гетьмани розставили її від Полонного до того ж Чорнобиля.

Іван Мазепа, гетьман і кавалер й. ц. п. в. Війська Запорозького».

(НБУВ. – ІР. – Ф. I – № 5969. – С. 36-38. Копія кінця XVIII ст. Тексту листа передуює запис: «Відповідь з руського на польську перекладена від гетьмана й. мості Військ й. ц., пресвітлої величності Запорозьких на інструкцію ясновельможних їх мостей панів коронних гетьманів, присланий через спеціального посла й. м. пана Стефана Петровського, велюньського скарбника, в року 1703 дня 20 лютого»).

№ 12

1703, січня 12. – Торунь. – Лист невідомої високопоставленої особи Російської імперії до коронного підкоморія Єжі Домініка Любомирського (регест).

Питаєш, що за претекст мали до царя Самусь і Палій, що вони в своїх пишався царем в своїх заворушеннях і бунтах. На це відповідаю, що ці два бунтівника ніяким чином до царської протекції не належать і це пролиття християнської крові чинять, не маючи жодного від нашого найяснішого монарха категоричного наказу, і від мене ординансу й допомоги, оскільки наш монарх уклав пакт з найяснішим королем польським.

(НБУВ. – ІР. – Ф. I – № 5969. – С. 8-9. Копія кінця XVIII ст.).

№ 13

1703 (?). – Лист київського воєводи до сандомирського воєводи (регест).

Треба було з військами підступити під Білу Церкву взяття кількох фортець. Додаю, що Паткуль, посол московського царя, який повертається з Данії і пройшовши (?) Україну (Ukraine), з'явився. Він бачився з белзьким воєводою. За листами короля й. мості пан воєвода, хоч обіцяв як мені, таке і ксьондзу й. мості Вілінському, що мав у Павлоччі у кількох милях від Білої Церкви, проводити подальші з нами військові ради.

(НБУВ. – IP. – Ф. I – № 5969. – С. 28-29. – Копія кінця XVIII ст.).

№ 14

1706, серпня 2 (липня 22).– Табір під Васильковим. – Універсал гетьмана Івана Мазепи.

«Пресвітлішого и державнішого великого гсдря его царского величества Войск Запорозких гетман, славного чину стога апстла Андрея и Білого Орла кавалер Иоан Мазепа.

Всім вобец и каждому зособна, комубыколвек о том тепер и напотом відати належало, особливе вшеляким духовного и свіцкокого чина настоящим и будущим отчизны нашої особам сим універсалом нашим ознаймуем, иж любо ясне в Бгу преосщенний кир Варлаам Ясинский, Бжиею милостю православний архиепскп митрополит киевский, галицкий и всея Росіи, архипастир наш, когда еще Бжиім званием и согласного всего обще Бговрученного дховного и свіцкокого стада елекцією избран и произведен зостал на степенство всероссийской диєцезіи архиерейской, выдачи катедру Стософійскою метрополитанскую киевскую не толко велми знищенную обетшалую, леч чрез многие тяжкие войны опустошенную и зруйнованную, для помощи и в тим (?) снаднійшем реставрованю оной виправил бил у пресвітлішого монаршого его царского влчства престола в припись до той Стософійской катедри обитель Стомихайловскую Видубицкую киевскую; однак когда потим горливість своею ревностию, прилежным старанием и великим иждивлением уже обновил, в молитві украсил и весма обогатил пререченную свою пастирскую катедру, тепер при остатней праве волі своею за согласною всего дховенства киевского ухвалою свобождает в потомние часи от тоей приписи помененную Стомихайловскую Видубицкую обитель, особливим монастирем опереділяючи оную от кафедре Стософійской метрополитанской киевской. Яко все тое обширне для лучшей кріпости в прийдучие времена маніфестованним своїм з подписом руки и приложеньем печати ствердил листом. Которий презентовавши нам превелебний в Бгу гспдн отц Варлаам Страховский, игумен обители Стомихайловской Видубицкой, просил нашего гетманского на тое состояние потвержения. Ми прето, согласуючи во всем таковой волі и ділу ясне в Бгу преосщенного его млсти гспдна отца метрополита киевского, галицкого и всея Росіи, потвержаем сим універсалом нашим его лист архипастирский в той матеріи виданий, заховуючи непременно оний во всіх пунктах, комматах и клязузлях ораз теж пилно все духовенство киевское его ж архипастирскою прекавцією также и будущих по его пастирской милости сукцессорах, преосвященних метрополитов киевских, обовязуючи аби вижей мененной пастирской волі и постановлению ништо не бил противним и премінителем в потомние часи, чтоб як инние стие обители, у отчизні ншой обрїтаючися, поменная Стомихайловская Видубицкая киевская обитель волна зоставала и опереділенным была монастирем от катедри Стософійской киевской; чом всем аби задосить чинилось, сей універсал нш з канцелярії виданий для большой поваги подписом власной руки нашої и печатю войсковою ствержаем.

Дан в обозі от Василкова 22 июля року 1706.

Звишменованный гетман и кавалер рукою власною».

(НБУВ. – IP. – Ф. 160. – № 244. – Арк. 380–381. – Внизу документа намальоване коло, що символізує печатку, всередині якого написано: «місто печати национальной» і запис «С подлинним свидѣтельством Иван Мартинович»).

№ 15

1707, грудня 16(5). – Сорочинці. – Лист миргородського полковника Данила Апостола до генерального судді Семена Савича.

«Мсці пне судия войсковый енералний, мні велце мсці пн. любителний свате и добродітелю.

Пренизкое мое листовне в.мс. мс. пну воздаючи поклонение, яко милое сее ширеприязливой сватовской упреймости наполненной в.мс. мс. пна здорове навіжал скриптурою, так оного при всяком блгополучії от провіденції Бозкой дознавати в. мс. мс. пну упрейме желаючи, о том ознаймую, же через умыслного посланца моего описалемся до его млсти пна асаулы енералного (*Іван Ломиковський-Ю.М.*), моего мсці пна свата брата и блгодітеля, просячи о доложене ясневелможному добродіеву, жебы мні (любо и без того могл бым) без уразы его добродійской волно было тепер перед свтами побывати в Батурині. О чом якую от его млсти пна свата моего одержу реляцию, тоєю ж и в. мс. мс. пну будет увідомлен и за прибутом моім в Батурин о потребном между нами ділі устную з в. мс. мс. пном розмову буду міти. А тепер и повторе пренизко в. мс. мс. пну кланяючися, естем назав(ж)ды

В. мс. мс. мс. пну свату и блгодітелем во всем зычливим сватом, братом и (...)* его царского пресвітлого величества Войска Запорозского полковник миргородский Данило Апостол.

З Сорочинец декемврия 5 д. 1707 року».

(Опубліковано у вигляді фотокопії в кн.: Таирова-Яковлева Т. Повседневная жизнь, досуг и традиции казацкой элиты украинского гетманства. – СПб, 2016. – Фотокопия).

№ 16

1714 або 1724, або 1734, або 1744 липня. – Полтава. – Лист невідомого до полтавського полковника (1729-1743) Василя Кочубея або ніжинського полковника (1746-1751) Семена Кочубея.

«Благородний мсці пане Кочубей, мой млсцівий блгодітель (?).

Извiстно мні, что по смерти покойного отца вашего осталась походная полковая церков (...)* и антиминос, книги и отбранная на сооружение новой (*це слово закреслене. – Ю.М.*) (...)*, денги и протчие церков потребности, кии (...)* уже в поход той церкви потребные* (*слова між зірочками *...* закреслені. – Ю.М.*). Того ради вашего благородия прошу оній антиминос, книги и протчие, что* до оной иміються* (*слова між зірочками *...* закреслені. – Ю.М.*) також и денги* на сооружение новой церкви сколько оних* (*слова між зірочками *...* закреслені. – Ю.М.*) прислати в Полтаву с надежным (?) человеком.

[...] июля [...]4 году, Полтава».

(НБУВ. – IP. – Ф. I – № 51257. – С. 8-9. Чернетка, с.161).

№ 17

1710 (?). – Лист-скарга козаків с. Загоровки до гетьмана І. Скоропадського(?).

«Ясневелможний млстивий пне гетмане, нам премлстивійший пне, пне и великий добродію.

Глас 5, пісьнь 10. Волняшеса бурею скорби и незносной обиди нашея нанесенной нам от п. Стефан Кожуховского, притікаем ко пристанищу тихому блгоувітливаго млсрдия велможности вашей, просяще от незносних, а вічне плачлівих бід и скорбей избавления, иж он п. Стефан Кожуховский по брату своему Юрию одержавши село наше Загаровку, неисповідими нас обдержит бідами, которих ми бід, горш агарянских, много терпіли, во всем ему поволними будучи, единаче он, п. Стефан Кожуховский, незважаючи на поволност и терпение наше и не перестаяючи звиклости своей, нас озлобляющей, казал з межи козаков, козака взят, именем Михалика, в двор свой и его киями бит, за которим ми, козаки, з хлібом его, п. Кожуховского, ходили прохат: «Пне Стефане Кожуховский, не забывай козака». И так еси нас понудил, то вязением, то битям, чога он, п. Кожуховский, не злюбивши, казал слугам своім нас з двора бит,

а в том другого дня и до его млости пна полковника справитися поехал, будто ми, на его двор безвинне найшовши, завод оучинили. На которого скаргу его млст пн. полковник, словам повіривши, отдал ему нас, жеби по волі своей що хотіл з нами чинил. Он теди п. Кожуховс[кий] [...]ня и данной ему волі, в колодки нас позабивал [...]ние колоденним три неділі мордовал, а поколоден[...] быт казал, а и тим каранием колоденним и киев[...] оу нас, опроч грошового забору) худоби н[ашой(?)]...шой з суплікою подаем. Якой ми обид [...] терпіти, притікаем до велможности вашей [...] и скорбним оутішителя, просящ[е...] от бід велможних млстивий п[...]оупадаем[...].

Велможности вашей от бід и обид и скорбей избавленни, винни зостаем до конца жития нашего, за доброе здравие и за щасливое панование велможности вашей Гда Бга блгати».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 51191. – Оригінал).

№ 18

1710 (?) – Скарга козаків с. Загорівки

Ясне велможности вашей, нам блгоувітливаго пна великого добродія найнижшиї раби и подножки, козаки загаровские.

Реестр нш, козаков загаровских, многосмо п. Стефану Кожуховскому в напат (?) отдали як много грошей готових, и як много еще в нас опоминается, и душе вимагает.

Напрод готових грошей в нас оузял двісті тридцят и пят зол(отих). А еще опоминается и всесилно вимагает штириста золотих, двадцят талярей и пят талярей.

Що знову з набитку худоби нашей п. Кожуховский побрал:

В Михайлика взял пчол семеро, волов чотири, корову з телям, овец семеро з ягнятами.

[...У Фед]ора атамана коня, трое товару рогатого.

[...]ія Срібняка коня, в Грицка Василенка коня, [...]аненка коров дві, в Сергія коров три и сіно».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 51191. – Оригінал).

№ 19

1716, липня 30 (19). – Бобровиця (?). – Лист бобровицького сотника Костянтина Василевича (Косташа) до Лаврентія Горки, ігумена Свято-Михайлівського Видубицького монастиря.

«Висоце в Бгу превебний мсці отче игумене выдубицький, мой велце премилостивий добродію.

Любо то я сподобился поклонити превелебности вашей по желанию моем, будучи на тракті, а звлаща затим вимираюся, иж от провожалем архиерея Божого, ясне в Бгу преосвященного его млсти архиепископа митрополита киевского и за тое прошу превелебности вашей отпращение на мене, слугу свого, бо иж (?) мні ніхто не дал знат як проъхали превелебност ваша через містечко наше. При сем же доношу відати превелебности вашей, иж будучи в мене староста озеранский и я пытался его: чи можна би травы ще укосить; и он слугу моего завюл за траву с косарами моими и я послал слугу свого до отца городничого ярославского, ознаймуючи где косит заведено. И отец городничих, виехавши до косарув и хотіл зогнат ис травы и я там же отцу чи совокупно з отцем городничим міл розговор, иж я не сам казал там косит и не привлащаю до себе того грунту и отец городничий відечи, иж я не самоволием там стал косить и не казал згонять косаров. И я за тое прошу покорне превелебности вашей, иж я не естем пудступцею монастиреві, але подлецаюся найнижшим (?) и от сего часу не буду жадной перепони чинит, яко и не чинилем. А при сем зостаю назавше превелебности вашей, моему премилостивому добродіеві, слуга найнижчий Константин Василевич, сотник бобровицький.

З Боброй июля 19 року 1716».

Адреса: «Висоце в Бгу превебному его мсти господину отцу Лаврентію Горці, игуменуви выдубицькому, моему премилостивому отцу и благодітелеві, покорне вручити».

Записка: «При сем же докладаю превелебности вашей, иж пишет до мене отец городничий ерославский и хочет сіно забрат. О що и повторе прошу превелебности вашей вашего благословения, жеби того сіна не брано, а я за дознанную ласку отримавши от превелебности вашей субмитуюся во всяких оказиях отслужовати и прошу отписочки от отца городничого, если будет ваше благословение стороны сіна».

(НБУВ. –ІР. –Ф.160. –№ 515. –Оригінал. Запис іншою рукою: «Лист пна сотника бобровицкого ексузується, же почал косити коло Чорного кургана и грунтов тых не привлацал. Июля 19 д. року 1716»).

№ 20

1716, вересня 13 (2). – Лист гетьмана Івана Скоропадського до Лаврентія Горки, ігумена Свято-Михайлівського Видубицького монастиря.

«Превелебный в Бзі мсці отче игумен мнстра Видубицкого.

Мой велце ласкавый отче и приятелю.

Вчитавши мы з листа вашей превелебности жалобливое на пна Василя Танского донесене, же он на степу, до села Ярославки здавна належном, позволивши оного половину сотникови бобровицкому через своего старосту озерянского одвести казал, скосивши сіно, забрати, а особливе сам там же на пахатних полях ярославских самовластне и гвалтом наехавши, килкадесят коп збожа подданих монастырских жителей ярославських, же веліл взяти и запровадит оное до своей маетности, села Озерян; пишем наш до его довольно упоминательный лист, грозно приказуючи, иж бы он так тое забраное собою сіно и збоже до обывтели всеконечне возвратил, яко и вперед до тих полюв и степу найменшого не мів интересу, на якие мы для спокойнішого вперед того кгрунту уживаня, так уже и на подсуідки козацкие в маетностех монастырских мешкаючи, навертаючи оних до обывтели вашей превел[ебности] в совершенное и цілое прислушание, иж бы также оні в квалтовних всяких нуждах подданым монастырским именно нуждах подданым монастырским именно в вистатченю подвою, в кормленю драгунов, и в выдачи на компанію місячного, и в прочих прилучающихся потребах чинили помощь, на прошение превелебности вашей велілисмо видати наш універсал, який до превелебности вшой тут же посилается, где и тое казалисмо обваровати, жебы козаки подданих монастырских, если бы який похотіл, удаляючис од посполитой тяглости, в козацтво, тиснутися жадною мірою не важилися приймати; взглядом зас гребелки на річці Смердлику найдуючойся, жебы обадва береги з хмизником там и нивам будучим до обывтели вшой превелебности в владіние ствердити, не можем тепер нашего на то видати універсалу, але перvei разві бы треба совершенно розвідать, если там з людзким яким не будет уквивженем и витиском, поневаж як разсудилисмо, вчитавши лист и покойного Томари, полковника переяславского, до вашей превелебности писанный, же он и господар будучи в своем полку, а не позволил превелебности вашей того хмизнику до обывтели в область принять, леч откладал на далшое о том разсмотрение. А що ваша превелебность просиш нас о увольнение всіх маетностей монастырских од станции подлуг монарших грамот и привилеов королевских, о яких в листі своем превелебность ваша наміняеш, на тое виданных, теди сам превелебност ваша разсуди, если возможно в нинішное трудное время тому статися, ибо и ваша ж превелебность можеш тое добре відати, же тепер нічий, навіть и наши гетманские маетности, не сут од станции свободы.

Предлагаем и за тим молитвам превелебности вшой полецаемся .

Вшой превелебности зичливий приятел Иван Скоропадский, гетман Войска его црского пресвітлого влчества Запор[озкого].

Глухов, септевр(ия) 2 року 1716.

В Бгу превелебному его млсти отцу Лаврентію Кгорці, игуменови монастиря стого Михайловского Выдубицкого киевского, моему велце ласкавому отцу и приятелеви, подати».

(НБУВ. –ІР. –Ф. 160. – № 244. –Арк. 396–396 зв. – Копія середини XVIII ст. Тексту передуює заголовок, зроблений півуставом: «Лист гетманский о степу и полях ярославських, що коло Чорного кургана, о подсуідках, о мужиках,

абы в козацтво не вписовалися. О гребелці, о нивках и хмизах за гребелкою и о уволенню от станций.». На полях запис того часу: «С подлиним сводил иеромонах Иларион». Другий список даного листа заходиться в тому ж рукописі арк.157–157 зв.)

№ 21

1719 р. – Батурин. – Лист-скарга Івана Гришопенка, батуринського жителя, до гетьмана Івана Скоропадського.

«Ясновелможний мсці пане гетмане, мой велце премилостивий пане и великий добродію.

Слезне ускаржаюся ясневелможности вашей панской на Стефану Прийму, жителя веревского, о том же и на Ивана Коркушку, жителя митченковского. 1718 году взял бил у мене на виплату коня ценою за десять коп на год ему ж, Коркушці. Чекали болше году, ні одной копї ни от него не виділи; да вже мусилем в оного Коркушки двое коней заграбити. Теди именний Стефан Прийма з Біляком, жителем митченским, пришедши до мене, просячи за оного Коркушку: давши сам Коркушка мні три копи грошей, а за шесть коп поручився *, міючи в том же году отдати о святых верховних апостол Петра и Павла отдати всі тие гроши. И я на прошение его, Прийма, тие коні отдал, а оний Коркушка, отобравши тие коні в Петров пост, нівість куда тайно вехал и до сего часу не маеш оного Коркушки. Теди я, чекаючи чрез назначенний термін до святого великомученика Димитрия, в прошлом году будучого, случившися з оным Приймою на ярмарку в Батурині, запозивал оного до урядников батуринских и по наказанию правному заграбилем в оного Стефана Прийма за тие коп шесть грошей коня. А оний Стефан, не послухавши суду врядницкого, и поехал нас позивати до пана судїи еднорального и осудив того часу нас пан господар судїин и пан писар, жеби оний Прийма взялием от нас коня своего и зискав того человека винова ця, за котрого оний Прийма поручився. А оний Прийма не послухавши и повторного суду и приехадши (!) з Глухова и станет просити пана старости митченского. И ми се приехали из Глухова и зараз того часу пан староста и цілий тиждень в Ніжині турмним, не рассудивши держал, примушуючи, жеби ми прохали Прийма, повеліл взяти коня и корову и ему, Прийма, отдал. А оний Прийма перед старостою из Біляком, жителем митченским, призналися сами: тим ми пане староста того часу тие гроши потаїли Коркушчини, щоб той человек тих грошей не побрав, що ячмінь на віру брали и тому человеку за того ж Коркушку поручилися, щоб и той человек у нас коней не пограбив за того ж Коркушку, И потом вдалися в Глухов до суду еднорального и присудили ему вернуть коня и корову и ему своего коня взяти до себе и щоб того человека зискати виноваця на россудок наочне из нами и он перед судом поднявся того человека зискати на росправу из нами. И не зискав того человека и на нас и з...в почав позивати. В чом слезне просим у велможности вашей панской святой справедливости з оным Приймою. За що должны будем за щасливое велможность ваш. пановання денно и нощно Господа Бга просити.

Велможности вашей нижайший слуга и подножок Иван Гришопенко, батурин...». **(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 51281. – Арк.206-206 зв.)**

№ 22

1723, травня 3 (квітня 22). – Київ. – Лист ніжинського полковника Петра Толстого до чернігівського полковника Михайла Богданова (?) і всієї полкової старшини.

«Мсці пане полковнику черніговский з старшиною, мой велце мсці пнове и блгодітелі.

Козаки согні Глуховской села Погребков, которим пн. Андрій Лизогуб, з козацтва усилонне верстаючи собі в подданство, немалое чинит утіснене, многократне стужали мні и тепер не престають кучити, просячи в том освобоженя. А так з розиску, перед сим учиненном, являється, же они здавна суть, еще за преждних гетманов в козацкий

* На полях вставка, але не знати точно, до якого місця пасує і не вповні ясний і сам її зміст: «хоручі (?) відом Яков Волувниченко».

уписани компут. Теды прошу в. м. м. пнства под яким тие козаки міют найдоватися игом кравносим (?) учинити рішення. И при том неодмінно в. м. м. пнства вручаю мя приязні.

В. м. м. пнства всего добра зичливий слуга его императорского прсвітлого влчства Войска Запор[озкого] полковник ніжинский Петр Толстой.

В Глухові апр[іля] 22 року 1723».

(НБУВ. –ІР. –Ф.І. –№ 62236. –Тогочасна копія).

№ 23

Між 1727-1750, грудня 8 (листопада 27). – Конотоп (?). – Лист конотопського сотника Йосипа Костенецького до гетьмана Данила Апостола або Кирила Розумовського.

«Ясневелможний мсці пне гетмане и каваллер, премлстивійший мой пне и всенадеждний добродію.

Уже тому болше десяти літ, когда будучи в Гданску, занял у мене бунчуковий товариш, покойний Иван Тополніцкий, сорок шіст червоних, на якую должную сумму иміється в мене от него, дебітора, саморучний при многих купцах, на тот час там случившихся, данний мні обліг, по которому хочай и многожды у помянутого дебітора должного своего упоминалемся, однак он время до времени отлагаючи, означенной мні не изистивши сумми, волею Бжиею умре и так оний долг даже и до днес без своего дебітора не уплачен зостаєт. А понеже доволно я извістился, что по умертвіи вышреченного дебітора моего брат его родний, бунчуковий товариш Иван Тополніцкий, всю наслідственную по покойном отцу их Тополнічком в движимих и недвижимих добрах част, на его спадающую, в свою possessию одержал и всіми добрами завладіл (до которого любо я многократне с претенсиею моею за показанный брата его долг, яко до сукцессора добр его, одзивался, однак он пренебрегая мої отозви, не хочет мні платитис), теди с покорностью моею прошу ясневелможности вшей мененному Тополніцкому своїм реїментарским указом предложит, дабы он показанный брата своего долг, будучи наслідником братних добр, без отречения уплатил или по оцінки с принадлежащих на покойного брата его грунтов мні уступил.

Ясневелможности вшой премлстивійшого мні патрона и добродія всенижайший слуга Иосиф Костенецкий, сотник конотопский».

(НБУВ. –ІР. –Ф.І. –№ 51311. –Оригінал (?). Запис зверху документа: «27 Убра (...) * в книгу доложит»).

№ 24

1729, березня 25 (14). – Скарга козака Батуринської сотні Григорія Лемішки до гетьмана Данила Апостола.

«Суплікуєт Григорий Лемішка, козак сотні Батуринской, житель села Отюшки, з прошением, что б повел(ен)о было указом реїментарским сотника батуринского Стожка зискат водлуг и о его смертном и о туремном вязеню держачомся и о забраню напрасно его худоби допросит, а по допросі веліт напрасно забратую ним, сотником Стожком, его худобу возвратит, а за протори убитки наградит за увітче и безчестия пополнит.

Под марта 14 (?) 1729 году».

(НБУВ. –ІР. –Ф.І. –№ 62236).

№ 25

1727-1732 рр. – Лист-скарга Якима Богомодлевського гетьману Данилу Апостолу.

Ясне вельможний мосці пане гетмане, мой милостивий пане патроне и особливий добродію.

Был я чолом в войсковую енералную канциллярю на сотника батуринского Стожка о своем незносом безчестіи и о заграбленіи денег; о чом бил и розиск з сей

же войскової канцелярії. И оный Стожок утічкою вдался до бившого полковника ніжинского Толстого. Которий Толстой оного Стожка всякими способами и своею властью як могл боронил. Тепер слезне прошу ясневелможности вашей повеліте блгородним господам правителем уже разисканное діло крайнею и остатнею солловати (?) и вершити резолюцією. О чом за мною недостойним и писмо инстанцияльное от пресвященного киевского дано.

Ясневелможности вашей, моего милостивого пана патрона и превеличайшего добродія, раб и подножные гришний Иоаким Вогомодлевский (?)».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 51127. – Оригінал).

№ 26

1733, лютого 1(?) січня 21) (?) – Глухів. – Універсал гетьмана Данила Апостола.

«Ея императорского величества Войска Запорожского обох сторон Дніпра гетман и ордена святого Александра Невского кавалер Даниїл Апостол.

Всей старшині и черні Войска ея императорского величества Запорожского, а особливе пну полковникові прилуцкому з старшиною полковою, сотникам и всім кому того відати надлежит, сим ншим ознаймуем універсалом, иж пн. Марко Ангелиовский, сотник красноколядинский, презентовав нам при супліци своей покойного антецессора ншего гетмана Скоропадского універсал на село Понори в сотні Красноколядинской, 1718 году януария 20 (...) * волние легованній, також розграниченне бившим бунчуковим, а ннішним обозним войсковим, енералним пном Яковом Лизогубом з присутствующими на долину сінокосную за дорожкой з села Рабух до Талалаевки идучою, недалеко против Близниц могил в вершину Лисогора, а Лисогором до Княжого колодязя найдуючюся; которую долину для вспоможения тамошней ратуши и его, пна Ангелиовского, нового господарства оние розишки определили ему во владіние да на яр сінокосний, який во время розділу степу определен людьми умерлому красноколядинскому писару (*дописано «сотнику»*). – **Ю.М.**) Корсуну, яким яром по умертвіи оного писара владіл бивший красноколядинский сотник Лацинский, а по нем уже и он, пн. Ангелиовский больше десяти год владіет. Особенно купчие обявлял на грунота. Первую на греблю в яру Коренецком от Семена Яценка уступленную, где тепер он, пн Ангелиовский коштом своїм устроил два млина вешняки з принадлежащими к оним млинам купленными гаями и полем, з которых при нижшом млину од села Коренецкого и хаток нісколко для досмотру гребелиок на оной же купленной своей землі поселил, другую на млин з греблею о двох колах мучном и ступном да двома суканними валюшами з принадлежащими к той греблі и млину гаем и лісами чорними от священника галчинского отца Афанасия Ивановича данную. Третую на дубину промеж Лавриновской от Семена Киктя, жителя кореницкого, уставленную. Особливо же купчие на дворики в Красноколядині и около Колядина и на другие кгрунта, гаї, поля и сіножати в міських и сілских обывателей куплею набитие и на тие и на оное више прописанное село Понори и другие вишепомянутие гронта, млини, поля, ліси и сіножати просил он, пн Марко Ангелиовский, сотник красноколядинский, ншой універсальной конфирмації. Мы прето, гетман и кавалер, по силі данной нам високомонаршой ея императорского величества на чин уряду ншого жалованной грамоти и міючи власт всякие воение и гражданские в Малой России устроевати порядки, а респектуючи на его, Ангелиовского, в Царичинском, Ладожском, Терковском и других походах в Войску ея императорского величества Запорожском отправление и нні отправуемие служби, да и вп(...) * видячи в нем пну Ангелиовском, к той войскової службі всякую готовност и способность, по силі вишей прописаного покойного гетмана Скоропадского універсалу яко оное село Понори и долину сінокосную против могил Близниц у вершину Лисогора до Княжого колодязя лежачою, з другим яром сінокосним, прозиваемим (...) * ским, також млини два вешняки, коштом его, пна Ангелиовского, на ярош(...) * ком устроение, с прилеглыми гаями, полем и з поселенными при той греблі нісколко хатками да млин Галчанский о двох колах мучним и ступном и двома суконными валюшми, с принадлежащими

до того млина гаєм и чорними лісами, особливо в Красном Колядину и около Колядина в міських и сілських обывателей купленние дворики, грунта, гаи, поля и сіножати, ствержаем ему, пну Ангелиовскому, в спокойное владіние так чрез сей нш універсал. Предлагаем, абы пн полковник прилуцкий и ништо з старшини и черни во владінії помянутого села Понор и в уживанню з оних млинов всяких розмірових приходов жадной ему, пну Ангелиовскому, сотникові красноколядинскому, не чинили перешкоди и препятія. Войт зась помянутого села Понор (кромі козаков, которіе при своїх волностях міют бытъ заховани ненарушно) должны ему, пну Ангелиовскому, всякое отдават подданическое послушенство и повиновение без противности, міти хочем и реіментарско приказуем.

Дан в Глухові генваря 21(?)».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 15150. – Оригінал (?). Запис зверху документа: «27 9бра (...) *в книгу доложит»).

№ 27

1726, жовтня 13 (2). – Шаповалівка (?). – Купча Олени Лазчихи.

«Року 1726 місяця октоврия дня второго.

Деклярується пред нами, отаманом Микитою Андрущенком и многим товариством нижей именованным селян шаповаловских, що пред нами ставши очевисто Олена Лазчиха, мовит перед урядом: Пане отамане и все товариство! Явно Богу и вам, всему товариству, иж я из своей воли продаю ниву лежачую под Поповку свою власную, а ні в чом не пенную дний на вусім Панасу Тимченку, жителю конотопскому, во вічніе часи ціною талярій за десять во віки віков ему, жені и дітям его: волно ему, як хотя своїм добром владіт, волно ему куди колвек свое власнее обернуть, а мні би хто откуплят з між моих кривних, близких и далеких, то такий *(таковий -?- прим. копійста)* виплатить будет на вряд сілкий талярей двадцять. Що и записали явне, а не потаємне при вряді, а именно при Микиті Аніденку и Савці Рузному и Пархому Якименку и Ониску Корощенку и Ничипору Шкварку и Василю Есипенку, жителю сосновскому, и иных людех на тот час будучих.

Декларовано року и дня вишписанного.»

(ІМФЕ. – Ф. 3. № 513. – Арк. 18–18 зв. Копія кінця XIX ст. Наприкінці документа запис: «Подлинник принадлежит З.Марковскому»).

№ 28

1739, травня 13 (2). – Купча братів Сичів, жителів с. Мельні.

«1739 году мая 2 дня.

Мы, ниже подписавшиися козаки сотни Батуринской, жителі села Мелні, Семен и Ничипор Сичи з братами своїми родными даем сей при врадї сілском меленском за атамана Сидора Заїзжося и при людях вірних и чести годних оного села Мелні чотирох чоловіках, а именно: Кондрату Бахмацкому, Ивану Бурлаци, Микиті Шемету, да на той час прибившихся полку Прилуцкого сотні Колядинской села Куриловки подданіе бунчуковой (!) товарищи паней Кандибовой: Тимку Качуру и Грицку Шпоті купчий запис козаку сотні Конотопской села Поповки Семену Забияці в том, что імючийся при врочищи бор между боровою пущою з правой стороны едучи от сотні Конотопской от села Веровки, бившой пані пані судїіной Чернишовой бор, а з другой лівой стороны ж показанного козака Забияки купленний в жителки меленской Марії Грицихи Тетенчихи бор да от стороны головной шлях идет конотопский, а от стороны вдвойной болото Боровее свой собственно отцовский и никому ни в чом не пенний вишпомянутому Семену Забияці проданий за цену тринадцять рублей в вічное владіние ему, Забияці, и его дітям, а особливо жоні его владіти и хотя он (?) кому дати, даровати или для ліпшой своей ползи заминяти и в протчем в волі {...} яка, а ежели б з нас и из наших жон и з кривних близких {и далеких...}, то дітей и далеких могл {...} наш проданный бор {...} полагаем взять штрафу на врад сілский меленский десять рублей, а на батуринское правление пятнадцять рублей. На том, вмїсто нас, неграмотных, мы подписуемся и написуем крест своеручно + +

К сей купчой записи козаки сотні Батуринской, села Мелні жителя ви{...}кие подписались, а вмісто их, неграмотних, по их прошенію писал сию купчую и подписался канцелярист полковой ніжинской канцелярії Дмитрій Забияка за оних жителей Семена и Ничипора Сича, братьов родних».

(ІМФЕ. – Ф. 3. – № 513, арк. 20-21. Копія кінця XIX ст. Наприкінці документа запис: «Подлинник принадлежит З. Марковскому»).

№ 29

1748, листопада 16 (5). – Остер. – «Доношение» остерського сотника Михайла Солонины київському полковому суду.

«В суд полковый киевский.

Доношение

Сего ноября 4 при ордері с полкового киевского суда представленную от поверенного Киевоыдубицкого монастыра економа Прокопия при челобиті в том суді полковом в заводу з управителем его высококняжеского сиятельства Степаном Марковичем о бору и о прочем копию выписа з книг острицких в сотенную остерскую канцелярию прислано, и велено, гдї таковыи подлинный запис иміється, сыскать и прислать оной с тоєю копиєю в суд полковый киевский для освидітелствования и своду. А понеже по учиненной в сотенной остерской канцелярії справки явлыось, что оная копия выписа в книзі ратуши остерской слово до слова есть написана, а подлинный той копії запис, с которого пры сем обратно отправлена копия за печатью и рукою Степана Лапіки, будучого сотныка остерского, в ныншного Михаила Солонины содержатся, которой и не посылається в суд полковый киевский потому, что тое діло заводное было за сміжние грунта между крехаевскими и месних(?) Літочок обывателмы, а не з літковкими, ибо оние Літки великие от Крихаева не в сміжносты и далеко отстоят. О сем в полковый киевский суд сотенная остерская канцелярия покорнійше доносит.

В подлинном подписано тако:

Сотник остерский Михаило Солоньна.

1748 году ноября 5

Остер

№ 132 № 358».

(НБУВ. – ІР. – Ф. 160. – № 244. – Арк. 174–174 зв. – Тогочасна копія).

№ 30

1751, липня 21 (10). – Скорочена копія роздільного запису любецького сотника Василя Силича з братом Антоном.

«Раздельный запис сотника любецкаго Василя Силича с братом войсковым канцеляристом Антоном Силичем 1751 г. июля 10.

Антон отдал Василю «состоящу на ріці Білоус о двух каменях мучних з ступником мелницею», нивы, «також в деревні Рижиках подусідками, да деревню Черторийку», а Василь уступил за это Антону: «в селі Старом Білоусі» всі дідовские и кушленые грунты с островами и проч, «со всіми иміющимися в том селі Старом Білоусі подусідками, да в том же селі Старом Білоусі двор отеческий со всім строением, который давно ему достался вмісто отданного того (?) же (?) в Старом Городі Чернігові отческого двора, також деревню Тереховку, «мельницу на реке Свині, с островами и пр. и проч.»; «сіножать по той стороні Десни за Колчевским перевозом (...)» *чаєт Мазапетинскаго с подусідками уздвижскими, да сіножать по сей стороні Десни урочищем да річкою Тихою, також завладінние всі грунта катедрою Черниговскою за річкою Лговскою»

«Сотник любецкий Василь Силич»

«Антон Силич войсковый канцелярист».

(ІМФЕ. – Ф. 3. – № 513. – Арк. 11-12 зв. Копія кінця XIX ст. На першій сторінці напис: «Из копий конца XVIII в.»).

№ 31

1752, лютого 18 (7). – Чернігів. – Витяг з «уступного листу» військового канцеляриста Антона Силича.

«Уступное добровольное письмо» войскового канцеляриста Антона Силича и катедры Черниговской 1752 г. февраля 7.

Что он, Антон Силич, (...) * иски на катедри «за завладіние дідовского и отческого моего грунту, будучого в ограниченїи катедралном, надлежащем до села Богорадовки и до Лговского хутора. Також о мельници в Старом Білоусї состоящей, именуемой Старой, на которую имїл я данный діду моему двоюродному Аникею Силичу от гетмана Богдана Хмельницкого прошлого 1656 году універсал» и пр. и пр.; «рїчка Льговка». Обо всем этом Антон жаловался в полковый черниговский суд, который подал позов катедрі. Теперь же он, Силич, переговоря с наместником катедр. Иосафом Миткевичем и братиею, помирились на следующих условиях:

1. Грунты отцовские, под Богорадовкою лежащие, на которые он имел декрет Войскового Генеральского суда, 1717 г., февр. 28 и подтвердит. універсал гетм. Скоропадского, признавал земскую давность уступает катедри;

2. Мельницу Старо-Білоускую, «понеже она катедри Черниговской многими крїпостями утверждена и высокомонаршею жалованною грамотою конфирмованна, о которой отец мой по смерть свою нигді ни просил, ни искал», тоже уступает катедрі;

3. Остров в Старом Білоусї и часть (...) *. Также на все эти земли и пр. отдани катедри всі документы.

Подписались: «войск. канц. Антон Силич»

«Канц. войск. Иван Галяховский»

«Войск. канц. Максим Лашкевич»

«Значк. товариш Яков Красовен».

«Петро Иванович Лопата»

Петр Григорович, городничий черниговский.

Значковый Черниговского полку товариш Семен Стоинский.

Судовый канцелярист Михайло Каменецкий.

Тоже из суда полкового черниг. в катедру 1752, марта 13.

Подписи:

Войск. канц. Антон Силич

Катедри Черниговской наместник игумен Иосаф Миткевич с братиею

Судия полковый Тимофей Санюта.

Полковый хорунжий Иван Булавкин.

Канцелярист Михайло Каменецкий».

(ИМФЕ. – Ф. 3. – № 513. – Арк. 11-12 зв. Копія кінця XIX ст. На першій сторінці напис: «Из копий конца XVIII в.»).

№ 32

1777, лютого 24 (13). – Київ. – Відомості про послушників Києво-Печерської лаври – кандидатів у чернецтво.

«Відомость

о находящихся в лаврі послушниках, желающих получить монашество; кто оны по именам и прозваниям, откуда уроженцы и с каковых чинов и кем уволены. Сочинена 1777 года февраля 13.

имена и прозвание откуда уроженцы с каковых чинов кем уволены

1. Павел Богданец, полку Ніжинского містечка Борзны, сын козачий, полковою ніжинскою канцеляриею

2. Алексей Радченко, полкового города Козелца, сын значкового товариша Кирила Радченка, полковою киевскою канцеляриею

3. Иван Харченко, того ж города Козелца, сын полковой киевской артиллерїи артиллерийского служителя Семена Харченка, полковою киевскою артиллериею

4. Григорий Пампущенко, полку Переяславского містечка Воронкова, сын козачий,

полковою переяславною канцеляриєю

5. Василь Чернявский, полку Лубенского села Токарей, сын тамо умершого полковою лубенскою волоха Андрея Чернявского, полковою лубенскою канцеляриєю

6-8. Павел Сорока, Иван Новодворский, Дмитрий Здарилковский, нижнего города Киева, сыны міщанские, киевским магистратом

9. Иосиф Кудрявский, города Стародуба, сын міщанский, стародубовским магистратом

10. Иван Медовниченко, полку Ніжинского села Старой, подданный абшитованого бунчукового товарища Данила Кандыбы, уволен им, Кандыбою

10-13 Матвій Левченко, Данило Ночевіцкий, Алексій Филиповский, Михайло Лытвишко, лаврские подъданные, уволены Киево-Печерскою лаврою».

(НБУВ. – IP. – Ф. 160. – № 560. – Арк. 165-165 зв. – Оригінал. Запис: «Сочинил писарь соборный иеромонах Венедикт; канцелярист Никита Ковалевский»)

В публикации представлены найденные в архивах документы И. Самойловича, И. Мазепы, И. Скоропадского, Д. Апостола и других старшин.

Ключевые слова: универсал, письмо, гетман, монастырь.

In publications presented documents of I. Samojlovych, I. Mazepa, I. Skoropadskij, D. Apostol and petty officers.

Keywords: universal, sheet, hetman, monastery.

